

Apie galimybes patirti kraštą ir tėvynę

Diskusija po Viktorijos Daujotytės pranešimo

Diskusijoje dalyvavo Viktorija DAUJOTYTĖ, Kęstutis NAVICKAS, Daiva VAITKEVIČIENĖ, Aistė ANDRIUŠYTĖ. Diskusiją vedė Giedrė ŠMITIENĖ.

Giedrė ŠMITIENĖ. Išryškėjo kelios kalbėjimo apie vietą linijos. Pirmoji išskėlė vietą, kurioje įsibūname, su kuria suaugame, vietą kaip sodybą, namus. Tokią vietą galima aprašyti kone iš mūsų pačių – ji kaip mūsų negatyvas. Antroji linija išryškino vietą kaip kraštą, šalį. Tai jau visiškai kitokia vietos patirtis, su ja lyg ir neturim tiesioginio kūniško sąlyčio, ji apima tai, ko paliesti negalime, lyg subendrina. Profesorė V. Daujotytė kalba apie savą vietą kaip savą šalį. Kartu jungia abi linijas: iš centro, sodybos, sklinda ratilai, steigdami kitokias vietos patirtis – leisdami suvokti vietą kaip šalį. Šią vietos kaip šalies liniją siūlyčiau atidžiai peržiūrėti, pasekti, kas apie tai pasakoma. Mums pateikiamas aprašymas, kaip pirminiu kūniškiausiu būdu galima patirti savą kraštą. Viena vertus, jis labai paprastas, kita vertus, pati nebūčiau jo sugalvojus. Profesorė kalbėjo apie sodybą, apie artimiausią vietą, rodydama, kad ji neturi užbrėžtų ribų, mūsų patirtyje ji prasitęsia į lauką, į daubą, į kelią, į taką – taip iki horizonto. Mūsų žvilgnis siekia horizontą. Šis žvilgsnio nuėjimas iki horizonto būnant savo vietoj, savo taške, galim sakyti, duoda pačią pirmąją krašto patirtį. Ar girdit, ką sako kalba? Matau lauko kraštą, štai čia yra stalo kraštas – stalo riba. Ir kartu žodis ‚kraštas‘ aprėpia visą lauką, kiek tik užmatau. Iš karto pagalvoju, kokios skirtingos turėtų būti šalies patirtys žmonių, kurie gyvena lygumose, ir žmonių, kurie gyvena miškuose. Miške kraštas visiškai kitoks. Jis, regis, net nelabai suvokiamas. Ir neatsitiktinai, aiškindama krašto patirtį, profesorė kalba apie kalnus – kaip žemaičiai lipa į kalnus ir kaip nuo jų suvokia kraštą. Norėčiau Jūsų paklausti panašiai, kaip jūs klausinėjote Apolonijos Brogaitės: kiek Jūs savyje turite to, ką čia pasakojote, tos pirminės krašto patirties? Visi esame matę horizontą, bet ar esame suvokę, kad tai, ką matome nuo savo kalno, ir

yra savas kraštas? Pati iki šiol nebuvo net suvokusi, kad kalbėdami apie pakraštį ir apie šalį, tariam tą patį žodį.

Viktorija DAUJOTYTĖ. Galėčiau apie tai daug kalbėti. Tikrai kalnai mano pasaulio jutime yra svarbūs. Žinoma, aš labiausiai norėčiau kalbėti apie Girgždūtę, bet nekalbėsiu – tai labai didelis kalnas. Pasakosiu tai, ką prisimenu iš savo ankstyvos patirties, kaip aš iš savo kaimo, iš Pagirgždūčio, keliauju pas savo babūnelę į Keiniškę. Taip iš lėto lipu, dar maža, ir nejaučiu, kad einu aukštyn. Galiausiai atsidiuriu buvusio Vaitkaus dvaro kieme ir matau, kad esu ant aukšto kalno – tai viena Pagirgždūčio piliakalnio ketera, kuri taip plokštuma užaina, iš vienos pusės beveik nematai, kad lipi, o iš kitos pusės ji leidžiasi staigiai žemyn. Buvau primokyta mamos, kad nepaklyščiau eidama: atsistoju, susikaupiu ir matau nuo to kalno – pačiam horizonto krašte yra mano babūnelės sodyba su aukštais medžiais, išskiriu šitą sodybą kaip savo krašto ribą, iki tos ribos turiu nueiti. Tada aš leidžiuosi žemyn, pereinu per mažą upelį, per lieptą, po to per upelį, įtekantį į kitą upelį – taip, kaip ir turi būti. Bet pirmas vaizdinys – stoviu ant šito kalno, aprėpiu visą rekratį ir susirandu tašką, – o tai nėra lengva, sodybų kupstai yra labai panašūs, bet jis yra pačiam mano matomo akipločio pakraštis. Tai tikras liudijimas, tikrai taip kraštas yra patirtas. Na, o toliau... Mes einame su mama, jau bus man kokių dvylika metų, per Pagirgždūčio piliakalnius, ne per kalną, bet per piliakalnius, ir užlipame ant jų, ir mums reikia leistis iki girios, iki to taško, kur mes einame pas gimines. Ant to kalno birželio mėnesį mes sustojame, kaip visada ant kalno žmogus sustoja. Visada sustoja prieš leisdamasis. Tai galbūt ateina iš labai tolimų laikų: ar kelias nėra pavojingas, ar nelaukia kokie pavojai, nuo kalno viskas gerai matyti. Sustojame, ir prieš akis didžiulė, neaprepiama birželio pieva. Gal ne pieva, lanka, nes ji išlenkta palei girios pakraštį. Mano akys prikaustytos – didžiulė žydinti

pieva, tokia, kurios nebuvo ten, kur mes šienaudavom. Aš nesizvalgau toliau, mano horizontas staiga užsidaro ten, kur ta pieva baigiasi. Yra intencija, sąmonės noras matyti tai, ką pritrauki, nebejungti kitų elementų. Galbūt dėl to pieva taip ryškiai išlieka sąmonėje penkiasdešimt metų. Galėjai matyti, kaip jos spalvos keičiasi: kaip eina vėjas, debesis, šešėlis užgula tą pievą, ir vėl spalvos ryškios. Ir visa tai dėl kalno. Visada užkopti ant kalno – tai pasiekti aukščiausią tašką, sustoti ir pamatyti, sakysim, nuo Girgždūtės, kur mano namai, kaip jie atrodo, kaip tas takiukas atrodo, kur yra Pavandenės bokštai, kur yra Varnių bažnyčios bokštas. Iš pat vaikystės turėjom orientacinę sistemą, kur kas yra. Kas daugiau galės pamatyti, kiek bažnyčių nuo Girgždūtės kalno, kieno akys stipresnės – norėjosi, kad akiratis būtų kiek galima platesnis. Dabar galbūt pirmą kartą pasakau, kad slypi kažkoks horizonto judėjimas: kartais jis plečiamas iki krašto, o kartais jį riboja objektai, kuriuos žinai esant arba kuriuos staiga pamatai, arba turi išankstinę intenciją rasti sodybą ar bažnyčios bokštą, ar dar ką nors. Bet reikia būti ypatingai nuolankaus nusiteikimo, ir geriausia, žinoma, kad nieko kartu nebūtų. Tada pasinaudoji kalno teikiama galimybe nuolankiai regėti visa, ką jis tau leidžia regėti. Skleidžiasi aplinkui visas horizontas, iki krašto. Daug kalnų yra mano sąmonėje, labai daug.

G. Š. O žodžio ‚kraštas‘ etimologija? Ar Jums atrodytų pagrįsta galvoti, kad iš pradžių pamatome kraštą, t. y. horizontą, tada jis traukiasi nuo krašto link tavęs ir taip apima visą kraštą kaip šalį? Kaip susiklosto dvi iš pirmo žvilgsnio visiškai skirtingos reikšmės – *kraštas* kaip *pakraštys* ir kaip *šalis*?

V. D. Greičiausiai taip, kaip sakai. Rizikuoju taip galvoti. Dabar ir man aiškėja, kad taip ir manau.

G. Š. Jūs įdomiai, nors gal kiek rizikingai rodote, kaip žmogaus kūnas susipynęs su kraštovaizdžiu – sakote, kad vieta persmelkia kūną, tarsi yra jame, o kūnas prasitęsia į tai, kas jau lyg ir nebe kūnas...

V. D. Gal čia nelabai vykus mintis?..

G. Š. Vaižgantas leidžia Jums ją pagrįsti. Jis pats ją iškelia. Stebėdamas žemaičius ir jų kraštą, sako: „lyg trobos buvo buvusios kūninės, iš jų prasidėjusios.“ Jis stengiasi pasakyti tai, ką mato, ieško žodžių ir pasako – *trobos kūninės*. Vadinasi, jisai mato, kad

kūnai lyg perauga į trobas, jos yra tokios, kaip jie, žemaičiai, jų trobos ir kūnai tomis pačiomis ypatybėmis skiriasi nuo aukštaičių kūnų ir trobų. Atrodo, kad Vaižgantas sako ir mato būtent tai, kad aplinka ir kūnas yra neatsiejamai persipynę.

Ir dar į vieną persipynimo atvejį atkreipčiau dėmesį. Jūs kalbėjote, kad savas kraštas yra palankus kraštas. Ir jeigu vieta man nepalanki, ji susvetimėja. Citavote našlaitę, kai ji, likusi gyvenime viena, gyvena kaip svetimame krašte. Čia labai aiškiai matosi, kad sava vieta nėra talpa, nėra fizinė erdvė. Jos savumas susidaro iš persipynimų, užmezgamų ryšių, žmogiškų saitų.

V. D. „Ir likau vienu viena. Tai aš va buvau gyvenime tep kap į svetimą kraštą.“ Niekur neišėjo, bet buvo taip, kaip svetimam krašte.

G. Š. Jei nesiseka, bandai vienaip įsikurti, kitaip, nudegi, tai esi kaip svetimoje vietoje. Čia vieta pasirodo kaip būseną. Jeigu palanki, jei man gerai, tai ji sava. Jeigu, sakykime, man nejauku, tai man čia svetima vieta, jei jauku – sava.

V. D. Čia jau truputį komplikuočiau. Man nėra aišku, kaip svetimas kraštas net ir gerai jame įsikūrusiam žmogui galėtų tapti savas. Kaip tas savumas gali atsirasti? Neradau to paliudyta žmonių, kurie man autoritetingi, sakykim, Alfonso Nykos-Niliūno. Savame krašte žmogus jaučiasi svetimas, jeigu nesiseka, bet svetimo krašto, net jeigu ir sekasi, nepajusi kaip savo – kažko dar žmogui trūksta. Kad sava vieta yra būseną – tai taip. Man tikrai atrodo, kad vieta galiausiai tampa tam tikra būseną. ...o gal čia įsiterpia kažkas kitas iš pašalies, ne iš šios temos?

Kęstutis NAVICKAS. Tai labai susiję su gimtine. Nyka–Niliūnas gimęs Lietuvoje, jis nešasi gimtinės dalį, negali jos atsisakyti...

Daiva VAITKEVIČIENĖ. Čia yra kažkas tokio, kas kokybiškai niekada negali būti pakeista kitu, nes negali du kartus gimti. Bet yra kitos vietos, kurios irgi gali būti savos, bet kažkokia kita kokybe.

G. Š. Ar ne tai sako Šatrijos Ragana: „[mano sieloj yra] tų ūbų laukų melancholijos, ir tų vasaros saulėlydžių giedros, ir rudens vėjų nusiminimo, ir tų tamsių miškų rimties. Tos šalies išliūliuota, tūkstančiais siūlų ji [mano siela] surišta su ta savo motina.“ Jeigu žmo-

Giedrė Šmitienė ir
Viktorija Daujotytė
Prigimtinės kultūros
seminare Rumšiškėse.
Daivos Vaitkevičienės
nuotrauka. 2013 m.

gaus sielą sudaro savo krašto rugių laukai ir tamsūs miškai, tai svetimas kraštas iš tiesų negali tapti savu, net ir būdamas palankus. Nes savas, gimtas kraštas sudaro tavo dalį.

D. V. Bet rizikinga sakyti, kad kūnas taip suauga su kraštu.

G. Š. Taip, rizikinga. Bet Šatrijos Ragana suvokia, kad ji yra lietuvė, jusdama Lietuvos laukus ir miškus savyje. Kiek šią jos autentišką refleksiją galėtume pagrįsti savo patirtimi?

V. D. Gal dar įspūdingesnis yra Mikalojaus Konstantino Čiurlionio liudijimas. Kalbėdamas apie dainą „Oi giria giria, girele žalioji“, jis sako: pasiklausykite tos dainos, ir, kas nežino, ar yra lietuvis – klausydamasis tos dainos supras. Nes garsynas, ne tik pirminiai kraštovaizdžio garsai, bet ir prigimtos kultūros garsai, atskleidžia žmogui savastį. Yra atitikimai. Grįžtant prie savęs, kaip mes pajuntame, kad prigimta kultūra, apie kurią čia kalbame, yra mūsų? Ji mus kažkaip liečia, jaudina. Bandykime pasakyti, kokį sielos peizažą mumyse atitinka dalykai, apie kuriuos mes kalbame. Mūsų kūno, mūsų sielos, mūsų širdies. Yra atitikimai – turbūt galima su tuo sutikti.

Bet sutinku su Daiva, kad nereikia kalbėti apie vienintelę savą vietą. Gimsti, ateini į pasaulį – esi lyg akmenukas įmestas. Tie pirmieji ratilai yra ryškiai

matomi. Įsivaizduokime, persikeli į kitą vietą, kur tavo kūno skleidžiami ratilai silpni, bet jie vis tiek yra. Galbūt juos sustiprina tavo įsigyvenimas, kai pasistatytai namą kitame krašte, kitoje šalyje. Tavo vaikai gimsta jau toje vietoje, ir jų kūninis susikabinimas su ta vieta yra labai stiprus. Tu pasiimi jų vietą, nes esi empatiniais ryšiais susijęs su tais, kurie gimsta iš tavęs kitoje vietoje. Tie sustiprinamieji ryšiai, matyt, veikia dar ir kitais būdais, todėl negalima sakyti, kad ta vieta yra vienintelė. Bet vis tiek galima daryti prielaidą, kad iš prigimtosios vietos žmogus išeina su kūno galimybėmis susikabinti kad ir su kita vieta, patirti kitus atitikimus. Pavojinga ką nors suabsoliutinti, staigiai užkirsti: tik šita vieta, ir nieko daugiau. Jeigu Vaižgantas mano, kad iš prigimtos kultūros gali išaugti visa, kas apskritai gali išaugti, jeigu jisai lengvai gali lyginti Mykoliuką su Moze: Mykoliukas toks pat pranašingas, kupinas žinojimo, kupinas galios, – vadinasi, prigimta kultūra, prigimta vieta turi išauginti mūsų kūnui galimybes ne tik būti šitoj vietoje, bet įsibūti ir kitoje vietoje. Ratilų judėjimas bus kitoks, silpnesnis, žmogaus kūrybinės galios veikiausiai silpnesnės... Kodėl sunkiausia yra kūrybingiems žmonėms tose vietose, kur jų lyg nemaitina kalba, kraštovaizdis, garsai, tyla? Todėl, kad jie labiausiai yra sukabinti su pirminiais dalykais, iš jų kyla daugiausia kūrybinių galių. Ir lengviausiai, tikėtina, įsibūna žmonės, kuriems gyvenimas virsta darbu, vieta – tik galimybė gyventi, vargti, dirbti. Vis

ties reikia sutikti, kad sąmonės galimybės yra labai skirtingos. Skirtingos prigimties galimybės matyti, girdėti, jausti, suprasti.

G. Š. Tęsdama Marcelijų Martinaitį esate sakiusi, kad valstybę reikia kurti ne tik iš istorijos, bet ir iš savo krašto paukščių, iš savo krašto gamtos. Vals-tybė iš paukščių – poetiška. Bet, geriau pagalvojus, čia esama tos pačios minties: kaip supanti prigimtinė vietos kultūra turi peraugti į savo krašto ir į valstybės lygmenį, sklįsti, kaip sklinda ratilai. Iš šio pasakymo matosi, kaip sava vieta perauga į savą tėvynę.

V. D. Tėvyniškumas greičiausiai yra tinkama sąvoka, – augina sodybą, kraštą, paukščius, medžius.

D. V. Norėčiau paklausti, kiek tie ratilai iš centro sklinda į kraštus? Mes kalbame apie sodybą, paskui apie tėvynę – kur yra mūsų krašto ribos, galbūt tie ratilai koncentriniai, ratilas ratile?

V. D. Greičiausiai yra daug koncentrų. O sklindimas priklauso nuo akmens didumo...

G. Š. ...nuo sodybos didumo...

V. D. ...nuo sodybos didumo, nuo sąmonės intensyvumo. Žirni įmesį – kiek ten tų ratilų bus?

K. N. O jeigu ta prigimtinė vieta ne sodyba, o daugiabutis?

V. D. Turim gilią atmintį, mes pirmieji, kurie gyvename daugiabučiuose, mūsų protėviai juose negyveno. Aš tikiu atmintimi. Yra labai gilus prigimtų dalykų įsiminimas. Juos mes atpažįstame. Be to, kiek tame daugiabutyje žmogus būva, o kiek keliauja po kraštą?

K. N. Jeigu gyveni daugiabutyje, tai neturi kito būdo kraštui pažinti, kaip bekeliaudamas.

V. D. Bet jeigu gyveni sodyboje, tai tavęs neatleidžia nuo galimybės pažinti. Aš dar praleidau vieną mintį. Mūsų Lietuvoje tarp aštuonioliktųjų ir keturiasdešimtųjų metų esame turėję prigimtinei kultūrai labai įdomų reiškinį – pradžios mokyklą. Tai buvo gražiai ir įdomiai sukurta struktūra, ji per trumpą laiką padarė Lietuvą raštingą ir, kas įdomiausia, patriotišką. Pradžios mokykla buvo akmuo,

kuris skleisdavo ratilus. Viena pagrindinių jos programos – esu atskirai ją studijavusi – dalių buvo „Krašto pažinimas“. Taip ir vadinosi disciplina. Jai buvo skirta gana daug valandų, ir tai buvo ne šiaip sau pamokos klasėje. Vaikai su mokytoja turėjo apeiti savo vietą, kur savi miškai, savi laukai, savi kalneliai. Po to keliauti toliau – viena pradžios mokykla keliauja pas kitą pradžios mokyklą, dešimt ar kiek kilometrų, ten geria arbatą, valgo bandeles. Krašto pažinimas einant, kalbant, mokytojai aiškinant. Kokios kartos išaugo? Jau dvidešimtais metais pirmosios pradžios mokyklos veikė. Žemininkų karta visa išaugo jau kaip pradžios mokyklų auklėtiniai. Nėra patriotiškesnės kartos, beje, už žemininkų kartą. Ne tik literatūroje, ant jos laikosi kultūros prasitęsimas, kultūros rezistencija.

G. Š. Dar grįžčiau prie Daivos klausimo: kaip tie ratilai nuo savos vietos išsklinda iki tėvynės ratilo. Kiek tėvynę galima realiai, apčiuopiamai patirti, o kiek tai yra bendra idėja? Kiek ji yra susijusi su vieta? Man pasirodė, kad, kai pradodate kalbėti apie tėvynę, kalba pasikeičia – sustiprėja ir kartu pasidaro lyg bendresnė.

V. D. Abejočiau, kad sustiprėja. Man tas kalbos stiprėjimas yra truputį įtartinas. Imu pereiti į Maironio kalbą, nežinau, kaip kitaip kalbėti – neturiu kitos kalbos. Teisingai pastebėjai: pereinu prie tėvynės ir turiu remtis beveik tokia literatūrine arba *gatava* kalba. Tai *gatava* kalba. Tėvyniškumas truputį gelbsti. Ką galėčiau pasakyti, jeigu grįžčiau prie patirties, prie tėvynės many? Esu lyg baigusi pradžios mokyklą per savo mamą. Pradžios mokykla mano mamai, jai tiek ir teko mokslo, buvo vienintelė jos mokykla. Jos sąmonėje ji išliko kaip šventovė, kaip tai, ką ji patyrė ypatinga. Ji galėjo visiems mums vaikams deklamuoti dešimt Maironio eilėraščių, Vincą Kudirką, Andrių Vištelį – visą patriotinę „Aušros“ ir poaušrio kūrybą. Pradžios mokyklos tikslas buvo labai aiškus – išugdyti vaikuose – Lietuvos piliečiuose – tėvynės supratimą. Viena priemonė: atsiimsime Vilnių, nekėsime lenkų – šita mokykla tikrai tai padarė. Mama kaip didžiausią pasididžiavimą išsaugojo iki gyvenimo pabaigos atvirutes „Mes be Vilniaus nenurimsim“, gautas už vieno lito auką, jos mama jai davė pinigų. Kitas dalykas – stipriai pasitelkta literatūra ir poezija. Vadinasi, vaikai pėsti su pienu ar vandens buteliu ir bandelėmis krepšyje, kurias paprastai mokytojas ir nuperka, keliauja po savo kraštą – yra daug įdomių

nuotraukų, o kita vertus, nuolat mokosi tokio aukšto tono poezijos ir kalbos: *Lietuva brangi* ir t. t.

Aš žinau, man sakė
Ne sykį mamaitė,
Jog čia mūsų žemė,
Jog aš lietuvaite.

Man tai buvo įdiegta labai anksti. Tai per mamą ateina.

O pirmas pojūtis – kad tėvynė yra, ir kad tai yra kažkas aukšto, maždaug kaip buvimas ant kalno... Atsimenu, baigiau septintą klasę ir gavau dovanų, kaip ir priklausau, Maironio „Pavasario balsus“ – tai buvo puiki dovana. Skačiau ir nusprendžiau, kad Maironį reikia skaityti būnant kur nors aukštai. Kitaip neskamba. Pabandžiau ant kelmo – mažai aukščio, tada užsilipau ant laiptų, kurie vedė į palėpę. Po to skaitau nuo Girgždūtės ir matau: eilėraštyje „Šatrijos kalnas“ ne tik žemaičių šalis, bet ir Varniai paminėti, ir Telšiai. Tada galvoju: šitie Varniai, į kuriuos galiu nueiti pėsčia ir kurie yra mano horizonte – matau juos nuo Girgždūtės, priklauso kažkokiam kitam lygmeniui, apie kurį kalba Maironis. Lygmeniui, kurį gali pamatyti nuo aukštai. Ir tada mano sąmonėje susideda, kad tai tikriausiai ir bus tėvynė, kuri jima mano Varnius:

Už tų kryžkelių, sodžių, laukų,
Kiek akis tik apimti begali,
Užmatai iki Plungės miškų
Vis Žemaičių žaliuojančią šalį.

Tai, kas skamba iš taip aukštai ir skamba taip gražiai, ir dar apima Varnius, tai jau ir bus Tėvynė, galvoju.

K. N. Vargšai suvalkiečiai neturi kalnų.

V. D. Kaip čia pasakyti: kalnai, kurie yra Žemaitijoje, nėra tik žemaičių kalnai, tai yra Lietuvos kalnai. Antanas Baranauskas: „Kalnai ant kalnų, o ant tų kalnų / Kalnai ir maži kalneliai.“ Atrodo, kad čia mažų mažiausiai Gruzija. Kiek tų kalnų gali būti? Ir kodėl jam reikia tų kalnų? Nuo jų dvasia kyla. Kaip man skaitant Maironį, – per žemai ir per žemai, ir kelmas, ir tie laipteliai. Bet kai jau nudrožiau ant Girgždūtės, tai buvo kaip tik Maironiui skambėti.

Tėvynė greičiausiai yra tokia aukštuma, spiralė, kad negali nieko pasakyti atskiro. Čia kaip ir su sodyba, jei imi apie ją sakyti kažką atskiro, paprasto,

šilto, kažkaip pereini į tėvynę – viskas aukštėja, bendrėja, abstraktėja ir tai, matyt, yra neišvengiama.

Aistė ANDRIUŠYTĖ. Bet čia atsiranda tūrinis aspektas, iki šiol buvo galima įsivaizduoti tėvynę kaip žemę. Žemė – plokštuma, o čia staiga tūris ir trečias matmuo.

V. D. Ačiū, kad tai pastebėjote, tai svarbu.

G. Š. Iš pranešimo atrodo, kad tėvynės patirčiai, jos atsiradimui ir formavimuisi, neišvengiamai reikia poezijos. Ir dabar jūsų atsakymai tik dar kartą tai patvirtina.

V. D. Būtinai. Tik tą tūrį, tą dvasinį matmenį poezijai pirmiausia duoda tautosaka. Darbo daina nėra tik daina apie darbą. „Bėkit, bareliai, galan valako“ – čia ne apie barelius, arba ne tik apie barelius. Čia atsiranda tūrio galimybė, išplėtimas. Tautosaka, mitai, pasaka – slaptingas pasaulis. Negalime ir negalėsime niekada galutinai pasakyti, kas yra Eglė Žalčių Karalienė.

G. Š. Ar jums tikrai atrodo, kad liaudies dainos gali artinti prie tėvynės pojūčio, kad kažkas, esantis jose giliau nei tematika – mūsų dainos apie tėvynę nekalba, – gali mus veikti?

V. D. Tai tūrio klausimas, be abejonės. Karinėse-istorinėse dainose šalis, į kurią turi išjoti brolelis ar bernelis, nėra sava. „Nėr kam palydėti / In svetimų šalį“ („Anksti ryto kėliau“); „Užsodino ant bėro žirgelio, / Liepe joti svetimon šalalan“ („Užaugino mani motinėla“). Vis tik sutinkame tėvynę arba tėvynėlę: „Toli mano tėvynėlė / Du šimtai mylelių.“ Greičiausiai tai tėvų namai, gimtinė. Bet kaip ši sąvoka išauga? Prisimenu Joną Strielkūną. Jis yra kalbėjęs, kaip jį augino nelabai balsingo tėvo niūniuojamos kareiviškos dainos. Gal net tokios naujesnės, romansinės, apie sutiktą kulką, apie kareivėlio žirgą. Jis dar vaikas klausydamasis šitų dainų tėvynę juto iš graudulio, iš aukos, iš širdies skausmo, iš troškimo grįžti. Aš neabejoju, kad tai yra pirminis centras, bet kaip visa tai susideda – čia reikia tyrimų. Tai nėra tik tema, tai, kaip sako Donatas Sauka, likimo, skausmo arba pareigos jautimas. Tu turi joti, turi žūti. Parlėks žirgas, raudos sesuo ir motina. Dėl ko visa tai? Greičiausiai ta linija kyla ir kelia į aukštį: kodėl taip turi būti, kodėl gyvybė gali būti paaukota? Gal iš čia išauga tėvynė? Tai, kas

pasirodo kaip tema, yra prasidėję ne kaip tema, bet kaip tam tikras likimas, situacija. Negalėtų būti tokių dainų, jeigu nebūtų tokių būsenų, kurias žmonės yra patyrę, išgyvenę.

G. Š. Daina „Oi giria giria, girele žalioji“ – ne apie tėvynę, ne apie tautybę, bet Čiurlionis sako: paklausk ir žinosi, kokios tautos esi.

V. D. Taip, tu suprasi.

G. Š. Bet kas čia yra? Kaip čia jungiasi?

V. D. Kalbėčiau apie būsenas. Kai sakau, kad darbo dainos yra ne tik apie darbą, kad aiškėja kažkas tarsi aukštesniuose lygmenyse, manau, kad tai liudija gilių būsenų išgyvenimus, kurie yra koduojami prigimtinių kultūros tekstuose. Jie rodo, kad šie dalykai yra buvę, yra patirti. Ir iš naujo pasižiūrėdama į Donato Saukos pratarbę, skaitau: tautosakos tekstuose yra dramos, likimai, išgyvenimai, nuspėjame juose esant slaptus rūpesčius, ilgesį.

G. Š. Atrodo, kad tėvynės suvokimui esminis yra tūrio matmuo, tai nėra vien į šalis sklindantys ratilai. Jūsų pranešime, ypač kai kalbama apie Vaižgantą, rodoma, kad prigimtinė kultūra, sodybos kultūra, kaimo kultūra turi potencialą išauginti aukštesnius dalykus. Ne kas nors atneša juos iš šalies, bet jie išauga iš to, kas jau yra.

V. D. Savaiminis išaugimas. Man atrodo, kad prie to reikia nuolat ir nuolat grįžti. Tirdami prigimtąją kultūrą tik kaip užsibaigusią, kažkur uždarytą arba esančią praeityje, galbūt rasime įdomių dalykų, bet matyti jos potencialą peraugti į kažką kita – visai kita galimybė. Kas šį „Prigimtos kultūros“ seminarą išvedė į viešumą? Pati prigimtoji kultūra. Jos intencijos, jos gyvybingosios galios, kurios iškyla sąmonėse žmonių, kurie imasi tą daryti. O kaip kitaip tai atsirastų? Kas nors jums liepė arba įpareigojo? Ne. Tai yra savaiminis atsiradimas, savaiminis. Vadinas, ir šis seminaras tampa prigimtos kultūros argumentu. Ji turi tokių galių, iš kurių susikviečia savo žmones. Taip, kaip susikviesdavo į ansamblius prieš daug metų, kai jie kūrėsi. Tai buvo visai kita forma, tie fol-

kloro ansambliai, bet taip pat buvo prigimtosios kultūros šaukinys, į kurį atsiliepinėjo žmonės, jusdami savumą. Viena forma buvo liaudies dainų ansambliai, fasadiniai, arba užsakyti, o visai kita – savaime. Tas savaimingumas man yra labai svarbus. Kaip ir šventumas, jis savaime iškyla, ir žmogus su juo susitinka. Ir didžiausia žmogaus pareiga yra jį saugoti. Ir žyniai, ir ritualai – visą laiką jaučiama, kad jie tarsi tam savaimiškumui nuolankiai tarnauja. Jie negali jo nei padidinti, nei iš kur nors gauti. Tik tarpininkauja, tarnauja. Bent mano toks yra vaizdinys.

D. V. Atrodo, kad savaiminis yra tas, kuris kyla iš prigimties. Mes galime žodį ‚savaiminis‘ traktuoti kaip atsitiktinį, bet šiuo atveju tai yra visiškai kas kita – savaiminga yra tai, kas yra dėsninga, nes tai, kas kyla iš prigimties, yra dėsninga.

G. Š. Tai, kas vyksta savaime, nėra mūsų daroma, kaip mums sako, į šitą seminarą ne tiek mes susirinkom, kiek mus suvedė. Savaimingumas atskleidžia, kad esi bendresnių procesų dalis.

K. N. Skamba labai budistiškai. Bet aš grįžčiau prie ratilų. Ratilas apibrėžia apskritimą į visas puses, bet nenurodo krypties. Prisimenu Tado Ivanausko ir jo brolių istoriją – jie gimė dabartinėje Baltarusijoje, Lebidkoje. Trys broliai, ta pati prigimtis ir visi trys į skirtingas puses: vienas nuėjo link Musteikos, per Čepkelius perėjęs, kitas liko Varšuvoje, trečias – Sankt Peterburge. Jeigu kalbame apie ratilus, neapibrėžiančius krypties, tai, matyt, žmogus gali veikti visaip?..

V. D. Mes kalbame apie apibendrintus procesus, bet kai susiduriame su konkretybėmis... Jeigu, sakysime, krenta akmenukas, ratilai gražiai sklinda, bet staiga žuvelė neria pro tuos ratilus – tuoj pat atsiranda plyšys. Taip ir Tado Ivanausko brolis išvinguriuoja į lenkybę. Negali pasaulyje viskas veikti lygiai ir tolygiai. Gražu pasakyti, kad kultūra saugo formas kaip gamta saugo kristalo formą. Bet kad ir kaip saugotum, įvyksta daug modifikacijų, atradimų, praradimų, žuvytės nardo pro ratilus.

Parengė Giedrė ŠMITIENĖ. Šifravo Inga BUTRIMAITĖ.